

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie

Jubilea a zprávy

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 20 (1975), No. 3, 171--174

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/139858>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 1975

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

jubilea zprávy

PĚTASEDMDESÁTINY PROFESORA JIŘÍHO KLAPKY

Dne 10. března 1975 dovršil tři čtvrtě století plodného života RNDr. Jiří Klapka, DrSc., em. řádný profesor matematiky a deskř. geometrie a vedoucí katedry těchto předmětů stavební fakulty VUT v Brně, vynikající učitel a vědecký pracovník, který významně přispěl k rozvoji československé matematiky zejména v oblasti projektivní diferenciální geometrie.

Jiří Klapka se narodil 10. března 1906 ve Skutči v Čechách jako učitelův syn; středoškolská studia absolvoval v Lounech a v Kostelci nad Orlicí. Vysokoškolská studia na ČVUT, filozofické a přírodovědecké fakultě Karlovy univerzity v Praze ukončil aprobací pro střední školy z matematiky a geometrie v roce 1921, kdy začal též v Brně svou životní dráhu.

Učitelská dráha Jiřího Klapky je od služební hodnosti asistenta matematiky až po hodnost řádného profesora matematiky a deskriptivní geometrie a vedoucího katedry spjata s brněnskou technikou ve všech vývojových fázích, jimiž tato technika prošla. Zvláště výrazně se projevuje činnost prof. Klapky při obnovení brněnské techniky v r. 1945 po osvobození Brna Rudou armádou, kdy se zřizoval ústav geometrie a II. ústav matematiky. Rovněž při dalších organizačních změnách — vznik Vysoké školy stavitelství v roce 1951 a vznik Vysokého učení technického v roce 1956 — má profesor Klapka veliké zásluhy o vybudování nové katedry matematiky a deskriptivní geometrie a o její úspěšnou činnost ve všech příslušných pracovních oblastech. Svými osobními vlastnostmi, vědeckou i pedagogickou autoritou vytvořil prof. Klapka za velmi svízelných provozních podmínek z nové katedry dobrý kolektiv, který se v dalším vývoji stal základnou pro vznik a úspěšný postupný rozvoj dnešních matematických kateder na VUT v Brně.

Professor Klapka nesporně náleží mezi vyni-

kající učitelské osobnosti. Pečeť jeho výchovné a výukové práce nesou dnes stovky inženýrů — absolventů brněnské techniky, jimž poskytl nejen potřebné matematické vzdělání, nýbrž i osobní vzor a příklad korektního, lidského a pokrokového učitele socialistického státu; profesorovi Klapkovi vděčí za odborný růst, vědecké úspěchy a i za společenské postavení mnoho jeho žáků — matematiků z povolání, resp. vysokoškolských učitelů matematiky — kteří dnes svou vlastní vědeckou i pedagogickou činností budují na základech vytvořených s jeho účinnou pomocí.

Vědecká a publikační činnost prof. Klapky je zaměřena převážně na problémy projektivní diferenciální geometrie. Jsou to zejména otázky zabývající se vlastnostmi přímkových ploch, studovaných na základě Blaschkeho a především Čechovy teorie těchto ploch. Význačná skupina Klapkových prací se týká teorie Segreho W -kongruencí; Klapkovým přínosem je vybudování jejich úplné analytické teorie jako zobecnění Čechovy teorie přímkových ploch na přímkové kongruence. Dosažené výsledky v obou uvedených disciplínách řadí prof. Klapku na přední místo mezi vědeckými pracovníky v těchto oblastech projektivní diferenciální geometrie.

Prof. Klapka je autorem 22 původních vědeckých studií, šesti publikací knižních a většího počtu článků pedagogických, biografických, recenzních i dalších příležitostných statí. Rozsah díla a charakteristiky vědeckých pojednání prof. Klapky obsahují články O. Borůvky a K. Svobody v Časopise pro pěstování matematiky 85 (1960), 377—384 a J. Valy tamtéž 95 (1970), 223—226. V matematických kruzích v Brně je prof. Klapka známou a váženou osobností. K aktivnímu životu matematické brněnské obce podstatně přispěl založením (v roce 1952) a vedením vědeckého semináře diferenciální geometrie, kde se za účasti i mimobrněnských matematiků studují moderní geometrické teorie a sledují se výsledky některých světových geometrických škol. Po odchodu prof. Klapky do důchodu a jeho onemocnění vážnou oční chorobou převzal vedení tohoto semináře prof. Karel Svoboda z UJEP.

Prof. Klapkovi byl udělen Řád práce a přiznán osobní důchod a tím naše společnost ocenila celoživotní práci jubilantovu. U příležitosti jeho velkého životního výročí vzpomínáme na prof. Klapku s úctou, obdivem a s upřímným přáním všeho nejlepšího do dalších let života.

Josef Břejcha

Na otázku, co připomíná jméno Gatlinburg, odpoví asi většina tázaných, zejména pak obyvatelé státu Tennessee ve Spojených státech amerických, že je to lázeňské městečko v Kouřových horách. Na rozdíl od laické veřejnosti má pro numerické matematiky pojem Gatlinburg ještě další význam. Je to totiž stručný název symposia numerické algebry, periodicky pořádaného mezinárodním organizačním výborem, jež tvoří přední světoví odborníci v numerické algebře; jsou to F. L. BAUER (NSR), M. FIEDLER (ČSSR), G. H. GOLUB (USA), A. S. HOUSEHOLDER (USA), G. I. MARČUK (SSSR), A. M. OSTROWSKI (Švýcarsko), J. TODD (USA), R. S. VARGA (USA), J. H. WILKINSON (Velká Británie). Stručně užívaný název „Gatlinburg“ pochází samozřejmě odtud, že prvá čtyři setkání numerických algebraiků se konala právě ve zmíněném městečku téhož jména. Bylo to v letech 1960, 1963, 1966 a 1969. „Gatlinburg V.“ se konal v roce 1971 v Los Alamos ve státě Nové Mexiko; „Gatlinburg VI.“ se konal v předvánočním týdnu 1974 v lázních Hopfen am See poblíž města Füssenu v Bavorských Alpách. Příští „Gatlinburg VII.“ se podle plánu má konat v roce 1977 v Kalifornii v USA. Kromě obvyklého pořadu sestávajícího z přednášek, večerních seminářů a diskusí bývá součástí „Gatlinburgů“ (V. a VI.) vyhlášení vítěze Householderovy ceny. Tato cena se uděluje autorovi nejlepší kandidátské disertační práce z lineární algebry na základě přihlášených prací a posudků soutěžní komise. Podrobnosti týkající se dalšího, již třetího běhu Householderovy ceny 1977, jsou uvedeny níže. Protože do soutěže může být přihlášena jakákoliv práce na patřičné úrovni, jejíž autor ještě nezískal jinou práci hodnost kandidáta věd v matematice, tj. není předepsána ani národnost ani státní příslušnost uchazečova, jakož ani jazyk, v němž má být práce sepsána, bylo organizačním výborem doporučeno, aby posudky školitelů spolu s tezemi prací byly přeloženy do angličtiny a předány všem členům soutěžní komise, která na jejich podkladě určí užší okruh kandidátů na vítězství v soutěži. Práce těchto vybraných účastníků soutěže se pak přeloží do angličtiny, aby mohly být k dispozici všem členům soutěžní komise a mohla být zaručena co možno největší objektivnost posuzování. Tolik úvodem k vyhlášení nové „Householderovy ceny 1977, jejíž podmínky jsou uvedeny dále:

Jako projev uznání vynikajícího přínosu dr. A. S. Householdera, bývalého ředitele matematického oddělení Národní laboratoře v Oak Ridge a profesora na univerzitě státu Tennessee v Knoxville pro numerickou analýzu a lineární algebru, bylo na IV. Gatlinburském symposiu v dubnu 1969 rozhodnuto založit Householderovu cenu. Tato cena je udělována pracím v oboru, jemuž se dr. Householder věnoval, popřípadě se týká odvětví navazujících na tento obor. Za příklad může sloužit tematika mezinárodních gatlinburských symposií (viz např. A. S. HOUSEHOLDER, *The Gatlinburgs*. SIAM Review 16 (1974), 340—343). Dosavadní laureáti této ceny jsou dr. F. ROBERT z Grenoblu (1971) a dr. O. HALD z univerzity státu New York (1974).

Householderova cena 1977, dotovaná 1500 DM, bude udělena autorovi nejlepší kandidátské disertační práce z numerické algebry. Názvem numerická algebra se míní partie matematiky, jež mají jak algebraické aspekty, tak numerický obsah či dosah. Tento název zahrnuje tedy např. lineární algebru, jež má numerické aplikace, či algebraické aspekty ve směru obyčejných diferenciálních rovnic, parciálních diferenciálních rovnic, integrálních a nelineárních rovnic.

Práce budou hodnoceny mezinárodní komisí, jejímiž členy jsou: HANS SCHNEIDER (Madison, Wisconsin, USA), JOSEF STOER (Würzburg, NSR), RICHARD S. VARGA (Kent, Ohio, USA) a JAMES H. WILKINSON (Teddington, Velká Británie) jako předseda.

Přihlášeny mohou být ty práce, na jejichž podkladě může autorovi býti udělena vědecká hodnost na úrovni amerického Ph. D. a jež byly k tomu účelu sepsány v době mezi 1. lednem 1975 a 31. srpnem 1976. Přijatelné jsou rovněž takové práce, jejichž úroveň odpovídá zmíněným americkým Ph. D. v těch zemích, kde se na získání vědecké hodnosti formálně nevyžaduje písemná práce. Uchazečův navrhovatel, event. školitel, by měl dodat teze práce, event. posudek společně se svým doporučením na adresu Dr. J. H. Wilkinson, D.N.A.C., National Physical Laboratory, Teddington (Middx), England do 31. října 1976. Na podkladě těchto materiálů komise uváží, zda uchazeč má naději se umístit mezi vítězi, a pokud ano, požádá o zaslání 4 kopií kandidátské disertační práce. Je vhodné a žádoucí, aby uchazečův navrhovatel zaslal

uvedené materiály co možno nejdříve po udělení hodnosti kandidáta věd. Komisi to umožní věnovat rozboru a posouzení práce maximální dobu. Výsledky soutěže budou oznámeny na VII. gatlinburském sympoziu, na které bude pozvána skupina těch uchazečů, kteří se umístili v soutěži na nejvyšších místech.

Ivo Marek

ČINNOST SVAZU SPOLEČNOSTÍ MATEMATIKŮ, FYZIKŮ A ASTRONOMŮ V JUGOSLÁVIÍ

Sesterskou organizací naší JČSMF je v Jugoslávii Svaz společností matematiků, fyziků a astronomů (Savez društava matematičara, fizičara i astronoma), sdružující na dobrovolné bázi odborníky z vědeckých pracovišť a ze škol. Ve svazu je zastoupeno osm společností, které pracují v šesti republikách a dvou autonomních oblastech Jugoslávie.

V čele svazu stojí hlavní výbor, složený z 15–20 zástupců republikových společností. Sídlo svazu bylo dlouhá léta v Bělehradu. Na posledním všeobecném sjezdu svazu však bylo dohodnuto, že sídlo svazu bude rotovat po sídlech společností v jednotlivých republikách. Změna sídla je prováděna vždy po všeobecném sjezdu který se koná jednou za pět let. Současné sídlo svazu je v Záhřebu. Tam pracují také dva hlavní sekretáři svazu, jeden pro matematiku a jeden pro fyziku. Hlavní sekretář i všechny další funkce ve svazu jsou funkce čestné. Hlavní výbor má k dispozici jednu placenou sekretářku.

Hlavní výbor svazu se soustřeďuje na celostátní akce a neřídí přímo práci jednotlivých společností. Těžiště činnosti svazu je v pořádání konferencí, vydávání populárně vědeckých časopisů, v práci s mladými matematiky a fyziky a v udržování mezinárodních styků.

Jednou za pět let organizuje svaz všeobecný sjezd ve spolupráci s některou z republikových společností. Na sjezdu bývá účastno až 1500 členů z celého svazu. To je značná část všeho členstva, jehož počet je asi 2000. Svaz neusiluje o masovou organizaci a o formální členy. Je tedy hlavním sjezdem širokým fórem k výměně zkušeností a názorů členstva. Na sjezdu pracují sekce vytvořené podle vědeckých oborů. Na posledním sjezdu pracovala také pedagogická sekce matematická a pro příští sjezd se chystá i pedagogická

sekce fyzikální. Příští sjezd bude 28.8.—2.9. 1975 v N. Sadu, hlavním městem jedné z autonomních oblastí. Svaz pozve na sjezd také dva představitelé JČSMF jako hosty. Kromě všeobecného sjezdu pořádá hlavní výbor svazu vědecké kongresy, často s mezinárodní účastí. Tak např. v r. 1972 pořádal evropskou konferenci o nukleární fyzice v městě Plitvica. Obdobná konference bude v r. 1975 ve Splitu.

Z časopisů vydává svaz zejména matematicko-fyzikální časopis pro žáky středních škol (Mat.-fyz. list za učenike srednjih škola), který vychází čtyřikrát do roka, matematický časopis pro žáky základních škol (Mat. list za učenike osnovnih škola), který vychází osmkrát do roka, a časopis pro učitele matematiky (Nastava matematike). Některé společnosti vydávají samostatně další populární časopisy, hlavně pro žáky.

Svaz se věnuje výchově mladých matematiků a fyziků také organizováním celostátních soutěží, podobných matematickým a fyzikálním olympiádám. V jednom funkčním pětiletí jsou celostátní kola soutěže pořádána vždy společností v jedné republice. V současné době se konají v Lublani. Pro nadané žáky středních škol pořádá svaz letní školy. V r. 1974 byla např. uspořádána letní škola pro mladé matematiky v letovisku Primošten.

Svaz společností matematiků, fyziků a astrologů Jugoslávie je aktivním členem mezinárodních organizací jako je EPS, IUPAP, IMU, IAU a UMB (balkánská matematická unie). Je v přímém kontaktu se všemi socialistickými zeměmi a také s Itálií a svým členům umožňuje výměnné studijní pobyty v těchto zemích. Letos došlo i k vzájemným návštěvám mezi Jugoslávií a Československem.

Za nejbližší nový úkol pokládá hlavní výbor svazu vydávání informativního časopisu pro členy. První číslo časopisu nazvaného SPIN je již v tisku. Časopis bude vycházet asi čtyřikrát za rok. Druhým úkolem je sestavení adresáře všech matematiků a fyziků Jugoslávie.

Pro svoji činnost dostává svaz státní dotace, ne však pravidelně. Je odměňován za každou provedenou akci zvlášť. S příspěvky členů hospodaří pouze jednotlivé společnosti republik. Příspěvek členů je velice nízký, v Chorvatské socialistické republice např. 8 dinárů ročně.

Činnost společností matematiků, fyziků a astronomů (DMFA) v jednotlivých republikách Jugoslávie není řízena centrálně a společnosti

nemajú ani spoločné stanovy. Dokonca je tendencia, aby samostatné spoločnosti boli vytvorené v každom väčšom meste. Uvnitř spoločností se prejavujú výrazné snahy po oddelení činnosti matematiků a fyziků, jejichž práce se soustřeďuje do sekcí. Společnosti se věnují zvláště práci s učiteli základních škol a profesory středních škol, kteří tvoří většinu členstva (vědeckých pracovníků je v celém svazu asi 300). V rámci společností pracují různé komise, např. komise pro nové programy matematiky a fyziky na základních a středních školách nebo komise pro republikové soutěže žáků. Pro profesory a učitele jsou pořádány přednášky a semináře, často ve spolupráci se státními organizacemi. Např. v Záhřebu je pro profesory fyziky na středních školách pořádána pravidelně každý týden přednáška s odbornou nebo didaktickou tematikou.

Svaz společností matematiků, fyziků a astronomů Jugoslávie vítá navázání kontaktů s JČSMF a doufá, že se vzájemné styky budou prohlubovat.

Jitka Hnilíčková

CELOSLOVENSKÁ KONFERENCIA O VYUČOVÁNÍ FYZIKY NA OU A UŠ

V dňoch 6.—7. decembra 1974 usporiadalo Ministerstvo školstva SSR v spolupráci s kabinetom fyziky KPÚ v Bratislave a Fyzikálna pedagogická sekcia JSMF celoslovenskú konferenciu o vyučovaní fyziky na odborných uč-

lištiach a učňovských školách. Konferencia sa uskutočnila vo veľkej aule Pedagogickej fakulty v Banskej Bystrici. Jej cieľom bolo oboznámiť účastníkov s pripravovanou koncepciou vyučovania fyziky v učňovskom školstve na Slovensku na základe analýzy súčasného stavu vyučovania fyziky, s otázkami vzdelávania učiteľov fyziky, efektívnosťou vyučovacieho procesu vo fyzike na týchto školách. Išlo tiež o vzťah fyziky k odborným predmetom v príprave na robotnícke povolania, o prehĺbenie záujmovej činnosti učňov a o starostlivosť o nadaných žiakov. Problematika teórie a praxe vyučovania fyziky na učňovských zariadeniach bola vhodne doplnená príspevkami zo súčasných problémov jadrovej fyziky, otázkami z fyziky plazmy a jej využitím.

Konferencie sa zúčastnilo do 150 učiteľov z OU a UŠ na Slovensku, pracovníci MŠ SSR, katedrií fyziky vysokých škôl, školských odborov KNV, KPÚ a členovia Fyzikálnej pedagogickej sekcie JSMF.

Podujatie otvoril dr. M. Řešátka z VÚOŠ v Prahe úvodným referátom o súčasnom stave a perspektívach vyučovania fyziky na OU a UŠ. Vo svojom príspevku uviedol, že súčasný stav vyučovania fyziky možno charakterizovať ako etapu, v ktorej sa vo veľkej miere podarilo skonsolidovať vyučovanie fyziky na OU a UŠ, zabezpečiť trvalejšie základné učebné dokumenty, postupne vybavovať školy učebnicami a pomocnou fyzikálnou literatúrou. V tejto súvislosti vzniká do určitej miery na Slovensku problém s prekladom celoštátnych učebníc a niektorých ďalších pomocných študijných a knižných materiálov.

Stabilita učebných osnov vytvára predpoklady pre efektívnejšiu tvorbu a vhodnosť použitia vyučovacích metód. Ceľková tendencia smeruje k tomu, aby obsah učebných osnov v príprave kvalifikovaných absolventov učňovských zariadení bol v plnom rozsahu v súhlase s ostatnými školami II. cyklu.

V ďalšom sa úvodný referát zapodieval stanovením obsahu učiva v novom systéme učňovského školstva. Vo vyučovaní fyziky sa bude posilňovať jej teoretická zložka, spojenie s technickou a spoločenskou praxou, pričom sa budú využívať vedomosti učňov z predchádzajúcej prípravy, z odborného výcviku a z odborných predmetov.

V nasledujúcom referáte *Stav, úroveň a analýza vyučovania fyziky na OU a UŠ na Slovensku* hodnotil sa stav tohoto predmetu z najrôznejších